

УДК 811.111'42:81-116.3

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/41-3-20>

Ольга ЧЕРНЕНКО,

orcid.org/0000-0002-0127-8915

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри германської і фіно-угорської філології імені професора Г. Г. Почепцова

Київського національного лінгвістичного університету

(Київ, Україна) ukrum2013@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНФЛІКТИВІВ У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ : ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті наведено та охарактеризовано дефініції понять «конфліктив», «конфліктоген», «мовленнєвий акт», «мультимодальність», «семіозис». У фокусі уваги проведеної лінгвістичної розвідки перебуває проблема реалізації конфліктивів як породжувачого та формуючого чинника конфліктних комунікативних ситуацій у сучасному англомовному художньому дискурсі. Розмежовано поняття «конфліктив» та «конфліктоген» за принципом міждисциплінарного аналізу суміжної термінології та гіперо-гіпонімічних відношень як універсального засобу ієрархічної організації терміносистеми. У роботі наведено аналіз основних підходів до трактування конфлікту у лінгвістичному фокусі досліджень, зокрема із застосуванням семіотичного підходу до аналізу лінгвістичних явищ, принципів дослідження полімодальних та креолізованих текстів, методів прагмалінгвістики. Мета дослідження полягає у встановленні зв'язку між різними підходами до трактування конфлікту у сучасних наукових студіях, де у фокусі уваги перебуває конфліктний мовленнєвий акт як сукупність мовних та позамовних чинників та засобів їх реалізації в художньому дискурсі. Мультимодальна природа конфліктивів дозволяє залучати до аналізу конфліктної мовленнєвої ситуації у художньому дискурсі одразу декілька модусів мультимодальності: вербальних, слухових, візуальних, кінестетичних та ін., що утворюють інтегровану сукупність значень та значно розширюють поле досліджень сутності, природи, породження, розгортання та завершення конфліктної мовленнєвої взаємодії у сучасному англомовному художньому дискурсі.

Для досягнення поставленої мети дослідження застосовано семіотичний підхід до аналізу конфліктного дискурсу у парадигмі наукових досліджень, лінгвопрагматичний аналіз, елементи конверсаційного аналізу, мультимодального аналізу дискурсу, наведено приклади застосування конфліктивів у художньому дискурсі та розглянуто основні способи їх класифікації. Отримані результати дослідження дозволять визначити місце і роль конфліктивів у процесі породження, розгортання, перебігу та завершення конфліктної мовленнєвої ситуації у сучасному англомовному художньому дискурсі.

Ключові слова: *конфліктив, конфліктоген, мовленнєвий акт, семіозис, мультимодальність, вербальні та невербальні засоби комунікації.*

Olha CHERNENKO,

orcid.org/0000-0002-0127-8915

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Germanic and Finno-Ugrian Philology

Kyiv National Linguistic University

(Kyiv, Ukraine) ukrum2013@gmail.com

PRAGMALINGUISTIC REPRESENTATION OF CONFLICTIVES IN MODERN ENGLISH FICTION DISCOURSE

The article presents and describes the definitions of concepts «conflictive», «conflictogen», «speech act», «multimodality», «semiosis». The article focuses on the problem of realization of conflictives as a field of research, represented by multimodal linguistic unit, which generate, form and shape conflict communicative situations in modern English fiction discourse. The notions of «conflictive» and «conflictogen» have been distinguished based on the principle of interdisciplinary analysis of related terminology and hypero-hyponymic relations as universal mode of hierarchical organization of the terminology. The paper comprises analysis of the main approaches to the problem of conflict as a research object of linguistic conflictology, including semiotic approach to the analysis of linguistic units, main principles of analysis of multimodal and creolized texts, pragmalinguistic methods. The aim of the study is to establish a link between different approaches to the interpretation of conflict in modern scientific studies, where conflict speech act as a unity of linguistic and extralinguistic factors and means of their realization in fiction discourse is in the focus of

linguistic research. Multimodal nature of conflictives involves several modes of multimodality for the analysis of conflict situations in fictional discourse: verbal, visual, auditory, kinetic etc. All these factors form an integrated set of meanings and significantly expand the field of research on the essence, nature, generation, development and completion of conflict speech interaction in contemporary English-language fiction discourse.

To achieve this, a semiological approach to the paradigm of conflict discourse approaches is applied, together with the elements of conversation analysis, discourse analysis, multimodal discourse analysis, pragmalinguistic analysis. Examples of the use of conflicts in fictional discourse have been given and the main ways of their classification have been considered. The obtained results indicate that analysis of the conflictives in English fiction discourse with a focus on multimodal studies enables to get a true picture of the role of conflictives in the process of generating, escalation, development and completion of conflict situation in modern English fictional discourse.

Keywords: *conflictive, conflictogen, speech act, semiosis, multimodality, verbal and nonverbal means of communication.*

Постановка проблеми. У фокусі уваги сучасних лінгвістичних досліджень перебувають різнорівневі проблеми мови та мовлення з позицій міждисциплінарного підходу до розуміння та інтерпретації мовних явищ а також з позицій лінгвістичного аналізу мультимодальних та креолізованих текстів та способах безпосереднього та опосередкованого їх представлення у сучасному, розмаїтому та багатофункціональному дискурсивному просторі.

До важливих проблем сьогодення, безумовно, належить і дискурсивний простір конфлікту, що неодноразово перебував у центрі уваги психологів, соціологів, конфліктологів, політологів, лінгвістів. Теоретичні, базові та концептуальні засади дослідження конфлікту були закладені у рамках таких наук як психологія, філософія, соціологія та ін., що згодом привело до формування окремого напрямку досліджень та вивчення різних типів конфлікту *конфліктології* як науки про способи та прийоми конструктивного врегулювання конфліктів та причини їх виникнення, розвитку та завершення (Л.В. Єременко, 2018). У ракурсі лінгвістичних досліджень поняття конфлікту та мовних одиниць вираження конфліктної мовленнєвої взаємодії у різних типах дискурсу неодноразово вивчалось у рамках таких наук як лінгвоконцептологія, прагмалінгвістика, дискурсологія. Як зазначали І. Є. Фролова, О. В. Черненко, Р. Królikowska, та інші, конфліктний дискурс являє собою насамперед «інтегральний феномен, розумово-комунікативну діяльність, яка характеризується дискурсивною стратегією конфронтації, дисгармонізацією інтерперсональних відносин, протинаправленими вербальними та невербальними діями суб'єктів конфлікту, що супроводжуються негативними емоціями та завершуються розв'язанням, врегулюванням, усуненням або затуханням конфліктної ситуації «(І. Є. Фролова, 2013; О. В. Черненко, 2019; Р. Królikowska, 2015). Постає питання про мовні та позамовні засоби, за допомогою яких відбувається втілення конфліктної взаємодії у сучасних

типах дискурсу, які характеризуються насамперед мультимодальністю, де за рахунок використання різних модусів мультимодальності сенси часто інтегруються, не обмежуються одним змістовним модусом, не інтерпретуються за допомогою загальної суми вживаних семіотичних знаків, але інтегруються, утворюючи нові сенси і значення.

Аналіз досліджень. Питання конфлікту у лінгвістиці характеризується широким спектром досліджуваної проблематики не лише безпосередньо з питань утілення конфлікту як об'єкта дослідження у конфліктній мовленнєвій взаємодії, а також з дотичних питань моделювання, врегулювання, шляхів подолання та розв'язання конфліктів. Зокрема, проблематика конфлікту висвітлювалась у працях з лінгвоконцептології (Е. Н. Ермолаєва, 2005), дискурс-аналізу (І. Malki, 2018), лінгвістичної конфліктології (И. В. Жарковская, 2005), прагмалінгвістики (О. В. Черненко, 2019) та ін., серед яких чільне місце посідає поєднання комунікативно-прагматичного та лінгвокогнітивного підходу, що дозволяє повніше інтерпретувати вербальну та невербальну поведінку людини у різножанрових дискурсивних практиках, центром яких виступає конфлікт.

Тоді як питання визначення поняття дискурсу, у тому числі й конфліктного, в аналізованих працях набуває чітких і зрозумілих обрисів, термінологічний апарат визначення основних лінгвістичних одиниць аналізу такого типу дискурсу, зокрема, конфліктивів, перебуває на етапі встановлення, обговорення та різнорівневих дискусій щодо пошуків саме лінгвістичного терміну на позначення конфлікту.

Таким чином, різнорівневі підходи до трактування конфлікту як міждисциплінарного об'єкта дослідження поєднує спільне тлумачення конфлікту як інтегративного феномену, гострого способу розв'язання протиріч за допомогою вербальних та невербальних засобів комунікації, що полягає у протидії суб'єктів конфлікту за допомогою здійснення мовленнєвих дій, які звичайно супроводжуються негативними емоціями і харак-

теризуються порушенням принципу комунікативного співробітництва (О. В. Черненко, 2019).

Мета статті полягає у теоретичному і практичному обґрунтуванні лінгвопрагматичної специфіки реалізації конфліктів в англomовному художньому конфліктному дискурсі. Для досягнення мети передбачено виконання таких завдань: розмежування поняття «конфліктів» та «конфліктоген» за принципом міждисциплінарного аналізу суміжної термінології, висвітлення співвідношення міжгалузевих термінів на позначення конфлікту з позицій гіперо-гіпонімії, виокремити основні критерії для систематизації конфліктів та побудувати їх класифікацію у сучасному англomовному художньому дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на численну кількість наукових праць з конфліктології, у тому числі й лінгвістичного спрямування, системного обґрунтування семіотичної природи конфлікту як процесу породження, функціонування та інтерпретації мовних знаків з відповідною лінгвістичною термінологією представлено не було. Термін «конфліктоген», введений психологом А. П. Егидесом, уживається на позначення «будь-якого слова (як мовного знаку) чи дії (або бездіяльності), які можуть привести до виникнення конфліктної ситуації та переростання її у конфлікт» (А. П. Егидес, 2006). Враховуючи бурхливий розвиток соцмереж, освітніх платформ, електронного листування та ін., що передбачає активне застосування візуальних, слухових, емотивних та ін. модусів мультимодального інтернет-дискурсу, застосовується також термін «девербалізація» на позначення, зокрема, і знакової природи невербальних конфліктогенів, які вживаються у функції заміщення вербальних конфліктних мовленнєвих актів. Однак, на сучасному етапі розвитку лінгвістичної конфліктології усталеному, не запозиченому з суміжних наук терміну «конфліктів» відповідає широкий спектр евристичних стратегій аналізу ілокутивної мети потенційних (латентних) та реальних (наявних) конфліктних мовних та позамовних знаків а також стратегій їх інтерпретації з позицій адресата та адресанта. Термін «конфліктів» був уперше введений мовознавцем Дж. Лічем, який, спираючись на принцип ввічливості як особливої стратегії мовної поведінки, спрямованої на запобігання конфліктних ситуацій з метою «зберегти обличчя», що передбачає дотримання максимум такту, ширості, схвалення, скромності, згоди, симпатії як ефективного способу соціальної взаємодії водночас наголошує на необхідності класифікації мовленнєвих актів відповідно до ролі,

яку певний мовленнєвий акт відіграє у соціальній комунікативній взаємодії партнерів (G. Leech, 1983). Відповідно, Дж. Ліч виокремлює чотири типи мовленнєвих актів: з ілокутивною функцією суперництва (competitives), де, власне, ілокутивна мета висловлення конкурує з соціальною метою: вимоги, команди, накази тощо; з ілокутивною функцією товариськості (convivials), ілокутивна мета висловлення співпадає з соціальною метою: запрошення, подяки, пропозиції, клятви, співчуття та ін.; з ілокутивною функцією співробітництва (collaboratives), ілокутивна мета висловлення нейтральна до соціальної мети: твердження, звітування, репортаж, проголошення та ін.; з ілокутивною функцією конфліктності (conflictives), ілокутивна мета висловлення вступає у конфлікт з соціальною метою: погрози, звинувачення, прокляття, догани тощо (G. Leech, 1983: 104).

Необхідно зазначити, що термін «conflictives» у відношенні до будь-яких соціальних висловлень, дій або вчинків, які мають конфліктний потенціал, явний чи латентний, значно розширює, на нашу думку, прагматичний спектр висловлень та невербальних засобів комунікації, зокрема, на тактичному рівні, які можуть призвести до реалізації дискурсивної стратегії конфронтації, що лежить в основі конфлікту. Зокрема, стратегія суперництва за сіткою Томаса-Кілмена, що відображає основні стратегії комунікантів у конфлікті, реалізується у конфліктному дискурсі за допомогою різного спектру мовленнєвих актів: образи, грубості, погрози, вимоги, іронії тощо.

Таким чином, з метою впорядкування термінологічного матеріалу на позначення конфліктних вербальних та невербальних дій уважаємо за можливе розглядати термін «конфліктів» як термін ширшого змісту (гіперонім), а «конфліктоген» як термін вужчого змісту (гіпонім) з метою структурування словникового складу галузевої термінології.

Проблема реалізації конфліктів у сучасному англomовному дискурсі визначається насамперед комунікативною інтенцією, як глобальною комунікативною стратегією, що чинить вплив на адресата та задіює весь мовний та позамовний досвід людини у рамках інтерсуб'єктивності як «спільної відповідальності» за виникнення/переростання/врегулювання/усунення конфлікту. З іншого боку, систематизувати конфлікти, репрезентовані у сучасному дискурсі через різні модуси мультимодальності, можна за такими критеріями:

- 1) За ступенем впливу на співрозмовника, виокремлюємо *прямі* та *непрямі* конфлікти;
- 2) За характером вираження: *експліцитні* та *імпліцитні*;

3) За прагматичною метою: погрози, звинувачення, прокляття, дорікання, іронія, мовчання, приниження, вимоги та ін.

Проілюструємо сказане на прикладі: *“Yeah, I thought so. You come in here tonight, dressed all sweet and pretty like Little Mary Cotton Socks, but that’s not how I remember you. I’ve seen you up to all sorts of hanky-panky in this room. So I think it’s pretty rich—you trying to convince me that you’re a decent young lady. Listen, you two, I’m on to your racket. I know what you’re doing here – you’re campaigning me – and I hate like hell to be campaigned.” Then he pointed at Olive. “Only thing I can’t figure out is why you’re making all the effort to save this girl. Every soul in this club could testify that she’s no fainting virgin, and I know for a fact that she isn’t your niece. Hell, you’re not even from the same country. You don’t even talk the same”*().

Наведений уривок слугує ілюстрацією конфліктної ситуації, що склалася між журналістом Волтером Вінчеллом та Вівіан, героїнею скандального знімку і жертвою жовтої преси. Від непрямих маніпулятивних тактик впливу імпліцитного характеру, що являють собою приховану образу як конфліктний мовленнєвий акт: *“dressed all sweet and pretty like Little Mary Cotton Socks, I’ve seen you up to all sorts of hanky-panky in this room”* (одягнена як невинна принцеса, бачив, що ти виробляла в цій залі), конфліктиви набувають обрисів експліцитності, що знаходить своє втілення у вислові-звинуваченні: *“you trying to convince me that you’re a decent young lady”* (намагаєшся переконати мене, що ти порядна дівчина), невербальному модусі, а саме, кінетичному знакові, що відноситься до «мови тіла»: *“Then he pointed at Olive”*, та, нарешті експліцитному, прямому звинуваченні *“Every soul in this club could testify that she’s no fainting virgin, and I know for a fact that she isn’t your niece”* (кожен підтвердить, що вона ніяк не слабкодуха незайманка і не ваша небога) і, зрештою, висловлення-звинувачення експліцитного характеру, з вживанням обценної лексики, яке є також експресивом та супроводжується негативними емоціями «тріади ворожості» К.Ізарда, притаманними конфлікту: гнів, презир-

ство, відраза: *“Hell, you’re not even from the same country. You don’t even talk the same”*. Використання різного спектру конфліктивів не призводить до розростання та ескалації конфлікту, оскільки комуніканти перебувають в асиметричному типі соціальних відносин, обумовлених статусом і владою одного з співрозмовників, Волтера, що, зрештою, формує суб’єктно-об’єктний тип конфліктної ситуації, що завершується за типом «затухання конфлікту» цілковитою «перемогою» однієї з сторін.

Таким чином, термінологічний лінгвістичний інструментарій для вивчення, аналізу та опису конфліктів у різних типах дискурсу, зокрема, в художньому дискурсі, включає термін «конфліктив» на позначення широкого спектру модусів мультимодальності, що дозволяє повніше інтерпретувати конфлікт, його складові та механізми дії, відслідкувати та вивчати його динаміку з лінгвістичної точки зору, спираючись на прагмалінгвістичний аспект вивчення мови та мовлення.

Висновки. Вивчення природи конфлікту, його ескалації, динаміки та питання врегулювання є не тільки дослідницькою сферою для таких наук як соціологія, психологія, філософія, політологія. Перспективу дослідження становить конфлікт також для когнітивної лінгвістики, соціосеміотики, невербалістики, прагмалінгвістики, дискурс-аналізу. Отримані результати проведеного дослідження свідчать про те, що вивчення конфліктивів з лінгвістичної точки зору не лише значно розширюють спектр дослідницьких уявлень про мовні та позамовні одиниці конфлікту, їх семантику, структуру та прагматику у динаміці конфліктної ситуації, а й дозволяє сформувати лінгвістичний інструментарій для дослідження сучасних мультимодальних типів дискурсу, художнього, політичного, аргументативного, релігійного, медіа, інтернет дискурсу, креолізованих текстів та ін.

Окреслюючи перспективи подальших досліджень, необхідно зазначити необхідність вивчення феномену конфлікту з позицій кросс-культурної комунікації, етнолінгвістики, гендерної лінгвістики тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єременко Л. В. Конфліктологія: навч. посіб. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2018. 240 с.
2. Ермолаева Е. Н. Концепт CONFLICT и его объективация в лексико-семантическом пространстве современного английского языка : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Москва, 2005. 21 с.
3. Жарковская И. В. Определение ЛСВ существительного “CONFLICT” в современном английском языке. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2005. № 649. С. 89–93.
4. Chernenko O.V. Conversational strategies in conflict discourse: Communicative and pragmatic aspect. *Scientific messenger of the UNESCO department of Kyiv National Linguistic University. Philology. Pedagogy. Psychology*. Kyiv: Kyiv National Linguistic University, 2019. No. 37. p. 98–106.

5. Frolova, I. Ye. Confrontation Strategy in Discourse and Communities of Practice. *The Advanced Science: open access journal*, Torrance, CA (United States), 2013. No. 10. p. 29–32.
6. Geoffrey L. Principles of Pragmatics. London, New York: Longman, 1983. 257 p.
7. Gilbert E. City of Girls. New York: Riverhead Books, 2019. 496 p.
8. Królikowska, P. Discourse of Conflict as Political Genre. Thesis for the doctor's degree in philology. (Published Doctoral Thesis). Łódź: Uniwersytet Łódzki. 2015. Available at: http://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/11885/Doktorat_Dyskurs%20konfliktu%20jako%20gatunek%20polityczny_Paulina%20Kr%C3%B3likowska.pdf?sequence=1&isAllowed=y
9. Malki, I. Conflict resolution strategies in media Discourse: The case study. *International journal of social science studies*, 2018. Vol. 6. p. 24-35.

REFERENCES

1. Yeremenko L. V. Konfliktolohiya [Conflictology]. Melitopol : FOP Odnoroh T. V., 2018. 240 p. [in Ukrainian].
2. Yermolayeva Ye. N. Kontsept KONFLIKT i yego objektivatsiya v leksiko-semanticheskom prostranstve sovremenogo angliyskogo yazyka [Concept of CONFLICT and its verbalization in lexico-semantic field of modern English discourse]: synopsis for thesis for the candidate degree in philology: 10.02.04. Moscow, 2005. 21 p. [in Russian].
3. Zharkovskaya I. V. Opredeleniye LSV suschestvitelnogo "KONFLIKT" v sovremennom angliyskom yazyke [Definition of LSV of the noun CONFLICT in modern English discourse]. *Journal of Kharkov National University V.N. Karazin*, 2005. № 649. Pp. 89–93 [in Russian].
4. Chernenko O.V. Konversatsiyini stratehii konfliktnoho dyskursu: komunikatyvno-prahmatychnyi aspekt [Conversational strategies in conflict discourse: Communicative and pragmatic aspect]. *Scientific messenger of the UNESCO department of Kyiv National Linguistic University. Philology. Pedagogy. Psychology*. Kyiv: Kyiv National Linguistic University, 2019. No. 37. p. 98–106 [in Ukrainian].
5. Frolova, I. Ye. Confrontation Strategy in Discourse and Communities of Practice. *The Advanced Science: open access journal*, Torrance, CA (United States), 2013. No. 10. p. 29–32.
6. Geoffrey L. Principles of Pragmatics. London, New York: Longman, 1983. 257 p.
7. Gilbert E. City of Girls. New York: Riverhead Books, 2019. 496 p.
8. Królikowska, P. Discourse of Conflict as Political Genre. Thesis for the doctor's degree in philology. (Published Doctoral Thesis). Łódź: Uniwersytet Łódzki. 2015. Available at: http://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/11885/Doktorat_Dyskurs%20konfliktu%20jako%20gatunek%20polityczny_Paulina%20Kr%C3%B3likowska.pdf?sequence=1&isAllowed=y
9. Malki, I. Conflict resolution strategies in media Discourse: The case study. *International journal of social science studies*, 2018. Vol. 6. p. 24-35.